Štátna školská inšpekcia

Prevencia a riešenie kyberšikanovania v školskom prostredí

© PaedDr. Beáta Hricková

Štátna školská inšpekcia
Školské inšpekčné centrum Prešov

Šikanovanie

charakteristika

- správanie agresora, ktorého úmyslom je ohrozenie, ublíženie, zastrašovanie iného žiaka alebo zámerný spravidla opakovaný útok voči žiakovi alebo skupine žiakov, ktorí sa z rôznych príčin nevedia alebo nemôžu účinne brániť

podstata

- zámer ublížiť druhému fyzicky alebo psychicky
- agresia jedného žiaka alebo skupiny žiakov
- presila agresora alebo skupiny agresorov nad obeťou

prejavy

- priama forma: fyzické útoky, urážanie, nadávky, zosmiešňovanie, príkazy agresora vykonať určitú vec proti vôli obete, odcudzenie veci, vyhrážanie, zastrašovanie, vydieranie, zneužitie osobných údajov, fotografií, šírenie nepravdivých informácií alebo **kyberšikanovanie**
- nepriama forma: prehliadanie, ignorovanie, zámerné vyčleňovanie z kolektívu alebo nedobrovoľné vystavovanie agresívnym situáciám

Kyberšikanovanie

- elektronické šikanovanie, cyberbullying, cybermobbing
- priama forma šikanovania
- zneužitie informačno-komunikačných technológií (najmä telefónu, tabletu, internetu a sociálnych sietí) na úmyselné ohrozenie, ublíženie alebo zastrašovanie obete
- opakované nepriateľské a násilné správanie jednotlivca alebo skupiny, ktorého cieľom je obeť urážať, ponižovať
- často sa vyskytuje v spojení s inými formami šikanovania

Znaky kyberšikanovania

- agresor vystupuje často anonymne
- útok nevyžaduje fyzický kontakt agresora a obete
- sociálna alebo psychická prevaha agresora
- agresor je schopný realizovať útok z rôznych miest
- agresor zvyčajne nevidí priamu emocionálnu reakciu obete na útok s ohľadom na anonymitu a odstup, ktoré informačno--komunikačné technológie umožňujú
- útoky sa šíria pomocou internetu podstatne rýchlejšie ako inými spôsobmi
- útoky sú prístupné veľkému množstvu osôb
- útoky môžu mať dlhšie trvanie v čase
- obeť nemusí o napadnutí dlhšiu dobu vedieť
- uverejnené informácie, fotografie, audiozáznamy a videozáznamy môže byť komplikované odstrániť z internetu

Komparácia šikanovania a kyberšikanovania

šikanovanie

- obmedzuje sa zväčša na určitý čas a priestor, napr. škola, pracovisko
- často dochádza aj k fyzickému napadaniu obete s viditeľnými stopami ublíženia
- v mocenskom vzťahu k obetiam je dôležitá fyzická sila agresora
- vedia o nej len účastníci danej skupiny, napr. triedy, pracoviska
- agresor je známy, obeť ho pozná
- agresor si vyberá len obete, na ktoré si trúfa

kyberšikanovanie

- nemá časové a priestorové obmedzenie – príležitosť kontaktovať obeť kdekoľvek a kedykoľvek
- agresor a obeť nie sú v priamom kontakte, nepriame psychické prostriedky ubližovania a manipulácie
- sila agresora vychádza z jeho zručností a znalostí informačno-komunikačných technológií
- rýchle šírenie medzi ľuďmi, šírenie zverejnených obsahov a doba počas online, je nekontrolovateľné
- agresor je anonymný, nevidí reakciu obete
- agresor môže zaútočiť aj na autority, napr. učiteľov

Prostriedky kyberšikanovania

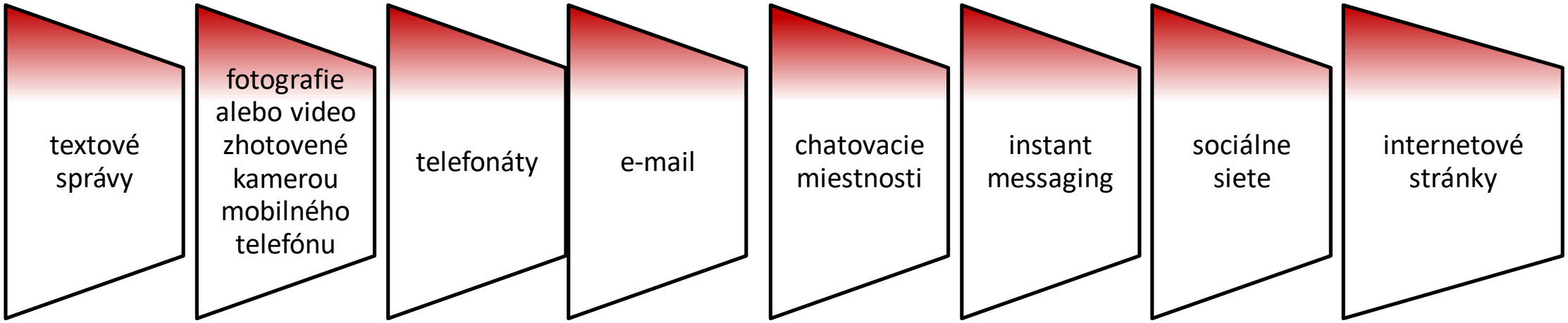

Aktéri kyberšikanovania

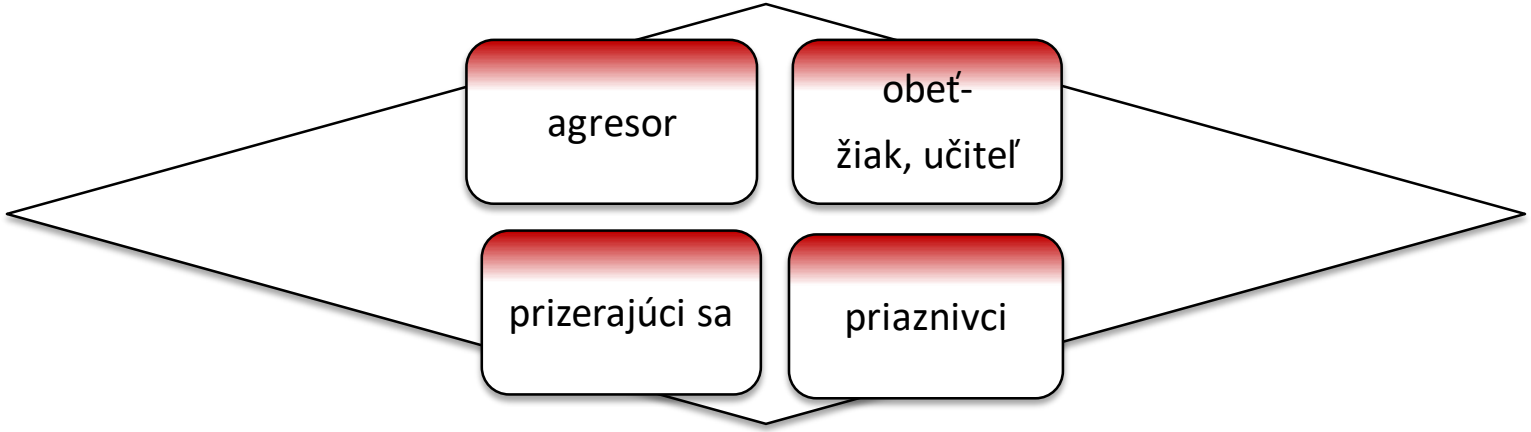

Druhy kyberšikanovania

- kybernetické prenasledovanie (cyberstalking)
- kybergrooming
- vylúčenie zo skupiny
- prezradenie
- flaming
- ohováranie
- sexting
- happy slapping

Kyberšikanovanie

verbálne

- urážky či hrozby použitím internetu alebo mobilných telefónov
- zasielanie obťažujúcich, výhražných, urážlivých správ pomocou SMS, e-mailu alebo iných komunikačných aplikácií
- šírenie lživých informácií a klebiet, ohováranie, zverejňovanie dôverných alebo intímnych informácií bez povolenia

neverbálne

- posielanie urážlivých alebo obscénnych obrázkov
- zverejňovanie obrazových materiálov zachycujúcich obeť v ju zosmiešňujúcej situácii

sociálne

- vylúčenie jedinca z online skupiny
- kradnutie hesiel a následné zneužívanie či zablokovanie prístupu do elektronického účtu
- preberanie identity obete

Žiak – obeť kyberšikanovania

- zdá sa nervózny, smutný pri čítaní emailov alebo okamžitých správ, správ v mobile
- nečakane prestane používať počítač
- zdá sa nahnevaný, depresívny po odchode od počítača
- uzatvára sa pred rodinou a priateľmi, súčasne popiera, že by sa niečo dialo
- nechce chodiť do školy alebo medzi ľudí
- vyhýba sa rozhovoru o tom, čo robí na počítači
- uniká do sveta fantázie, počítačových hier

Žiak – agresor kyberšikanovania

- vyhýba sa rozhovoru o jeho aktivitách na počítači
- používa niekoľko online účtov alebo adries, ktoré ani nie sú jeho
- rýchlo vypína obrazovku alebo zatvára programy v počítači, keď sa priblíži dospelá osoba
- prehnane sa smeje pri používaní počítača
- trávi čas s kamarátmi pri počítači, nechce prezradiť, čo robia
- prežil silný konflikt s kamarátom alebo učiteľom, ktorý zostal nevyriešený, stále cíti krivdu a hnev

Dôsledky kyberšikanovania

- zdravotné ťažkosti spôsobené psychickými príčinami
- zanedbávanie školských povinností
- vyhýbanie sa škole a zlyhávanie v škole
- výrazná zmena správania, uzatvorenie sa do seba
- únik do sveta počítačových hier
- vyhýbanie sa dovtedy obľúbeným činnostiam alebo kamarátom
- pocity poníženia, hanby, trápnosti, depresie, úzkosti
- neustály strach a pocit ohrozenia
- pocit vlastného zlyhania, pokles sebavedomia a dôvery v ľudí, zúfalstvo a bezvýchodiskovosť
- zvýšenie agresívneho správania, násilie voči iným, pomsta
- sebapoškodzovanie, samovražedné sklony

Prevencia kyberšikanovania v školskom prostredí

cieľ

- zníženie alebo vylúčenie agresívneho a násilného správania, ktoré je do školy implementované prostredníctvom informačno-komunikačných technológií
- vytvoriť také školské prostredie, ktoré je charakteristické otvorenými a priateľskými vzťahmi a priaznivou klímou

formy

- výchovno-vzdelávací proces
- pozitívny vplyv osobnosti pedagogického zamestnanca a odborného zamestnanca v rámci každodenného vyučovania
- prierezové témy a obsahové zameranie a didaktika predmetov (osobný a sociálny rozvoj, mediálna výchova, multikultúrna výchova, ochrana života a zdravia, výchova a vzdelávanie k ľudským právam, výchova k občianstvu, boj proti extrémizmu, výchova k manželstvu a rodičovstvu)
- súťaže, hry, prednášky alebo diskusie organizované školou alebo inými subjektmi

prevencia kyberšikanovania v školskom prostredí

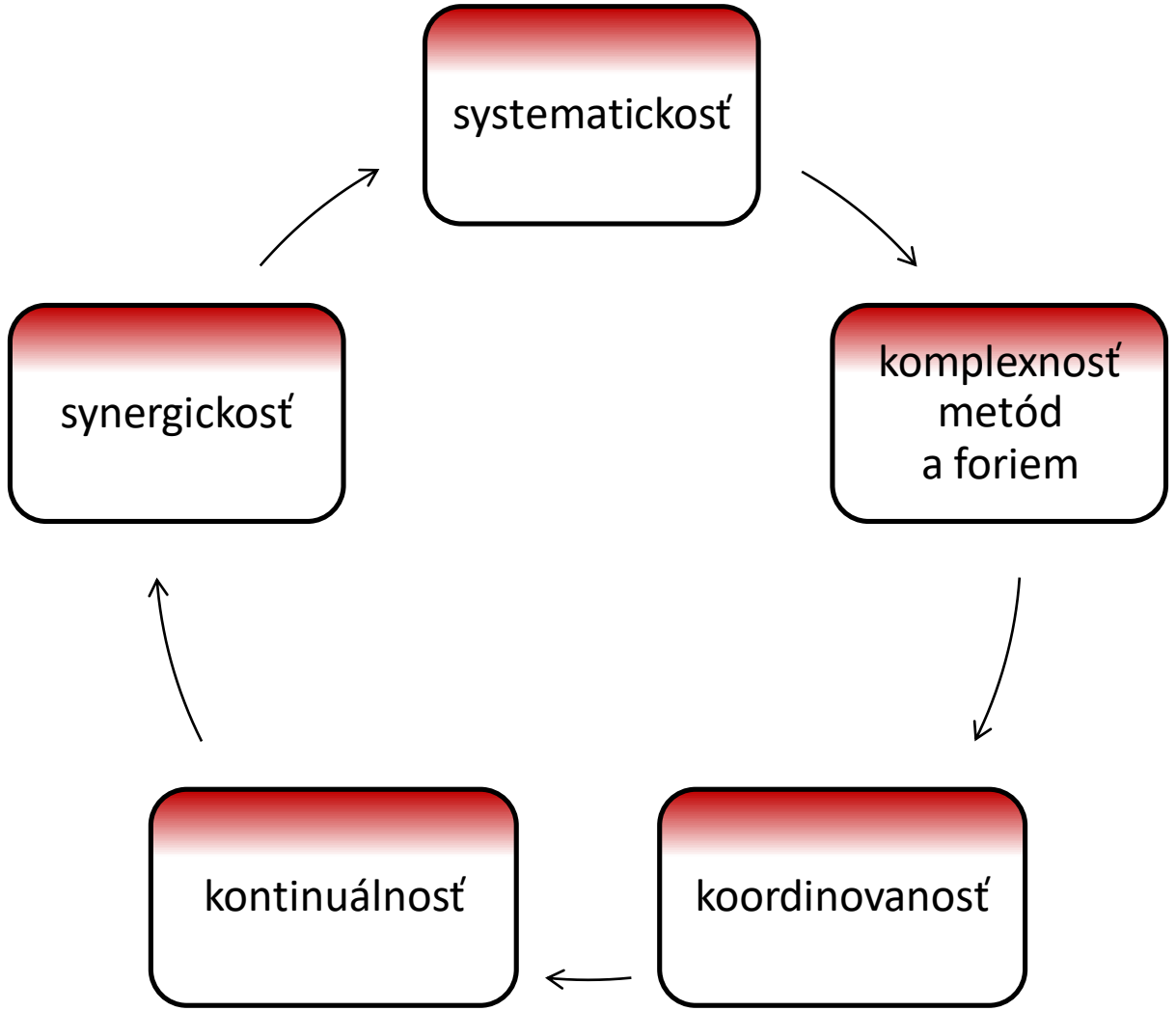

Oblasti prevencie kyberšikanovania

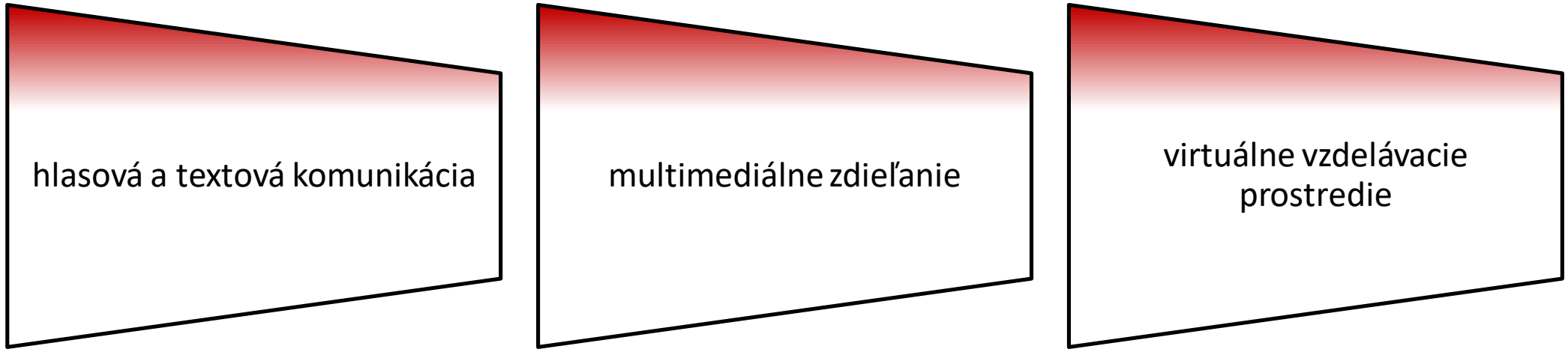

Riziká kyberšikanovania v školskom prostredí

- rýchlosť šírenia agresívnych obsahov, ktoré sa ťažko definujú
- náročnosť oddeľovania kyberšikanovanie v škole a v mimoškolskom prostredí
- prístupnosť znevažujúcich zvukových a obrazových záznamov, ktoré sú prístupné veľkému počtu ľudí
- nevedomosť, bezradnosť rodičov musí zastúpiť škola prostredníctvom preventívnej a poradenskej funkcie

Trojstupňový model prevencie a intervencie kyberšikanovania na školách

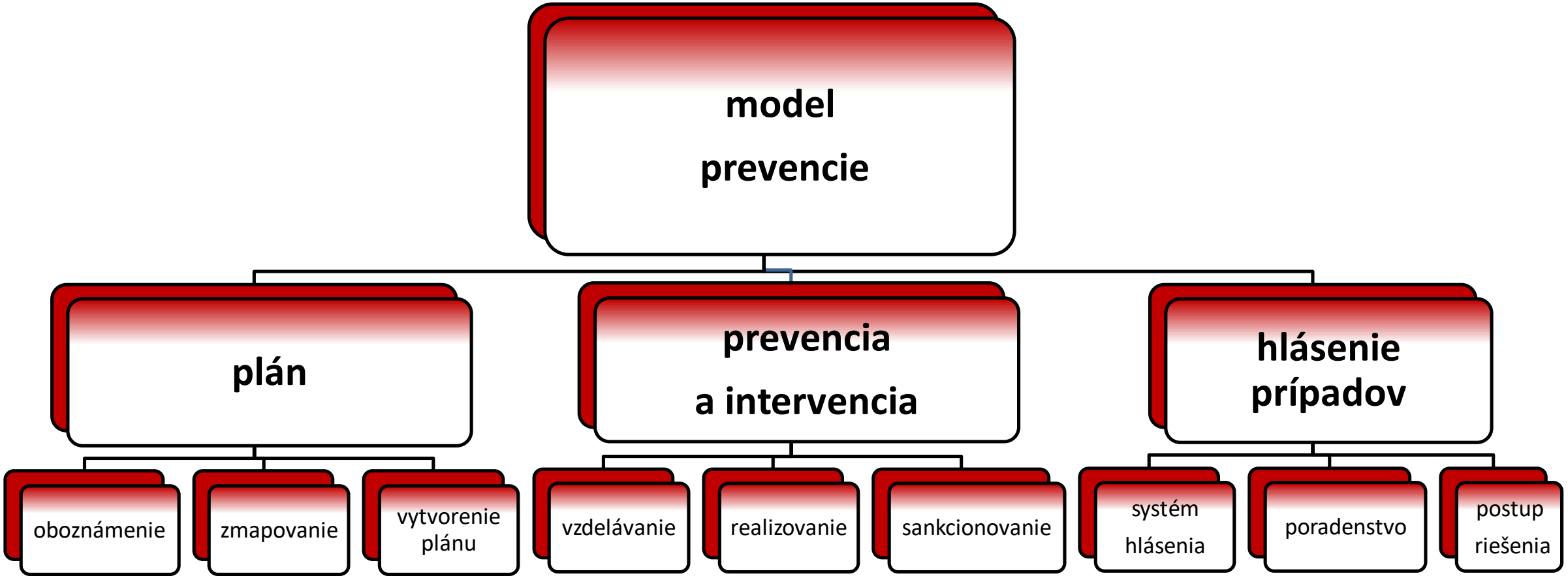

(Hollá, 2013)

Celoškolská stratégia prevencie (kyber)šikanovania

- vytvárať pozitívne prostredie v škole a podporovať prosociálne správanie a vzťahy žiakov;
- určiť v školskom poriadku pravidlá správania sa vrátane sankcií za ich porušenie a pravidlá používania informačno-komunikačných technológií v priestoroch školy;
- rozpracovať podrobnosti prevencie a riešenia šikanovania žiakov vo vnútornom predpise školy;
- zabezpečiť v súlade s pracovným poriadkom školy zvýšený dozor pedagogických zamestnancov pred začiatkom vyučovania, cez prestávky, po jeho skončení a v čase mimo vyučovania;
- oboznámiť pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov so spôsobom oznamovania šikanovania a preverovania šikanovania;
- informovať o postupe pri zistení šikanovania a kyberšikanovania najmä pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov, rovnako žiakov a zákonných zástupcov žiaka;

Celoškolská stratégia prevencie (kyber)šikanovania

- oboznámiť osoby, ktoré sa osobne starajú o žiaka a tiež zariadenie, v ktorom je žiak umiestnený na základe rozhodnutia súdu;
- zabezpečiť zverejnenie kontaktných údajov inštitúciám, ktoré sa prevenciou a riešením šikanovania zaoberajú;
- určiť v pracovnom poriadku školy povinnosť zamestnancov školy oznamovať podozrenie zo šikanovania;
- zabezpečiť vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti prevencie šikanovania vrátane kyberšikanovania prostredníctvom zvyšovania digitálnej gramotnosti učiteľov;
- udržiavať spoluprácu s odbornými zamestnancami príslušného CPPPaP a ďalšími odbornými pracoviskami poradenských a preventívnych služieb v regióne;
- zapájať do prevencie šikanovania a kyberšikanovania žiacku školskú radu, radu školy a zriaďovateľa.

Stratégie prevencie (kyber)šikanovania

neefektívne stratégie

- jednoduché informácie (prednáška, film, beseda)
- akékoľvek direktívne správanie v preventívnych aktivitách
- bezkontinuitné aktivity
- kultúrne podujatia
- moralizovanie a zastrašovanie

efektívne stratégie

- preventívne programy
- zapojenie žiakov s ich súhlasom do preventívnych aktivít
- permanentný informačný systém o každej zamýšľanej aktivite
- sústavné zavádzanie nových stratégií
- tréning v rekonštrukcii správania zameraný na strategický cieľ ovplyvňujúci pozitívne správanie
- poskytovanie dostupných poradenských služieb rovesníkom a ohrozeným žiakom
- postupné zapájanie rodičov do mimoškolských aktivít
- delenie primeranej zodpovednosti všetkým cieľovým skupinám

Typy preventívnych programov (kyber)šikanovania

- informačné programy
- programy zamerané na zručnosti rozhodovania
- programy zamerané na dávanie si záväzkov
- programy zamerané na objasnenie si hodnôt
- programy zamerané na manažment stresu
- programy zamerané na sebaúctu
- programy zamerané na tréning životných zručností
- rovesnícke programy
- alternatívne programy

Spôsoby oboznamovania žiakov s kyberšikanovaním

- prostredníctvom koordinátora prevencie v škole
- v škole učiteľmi počas vyučovania
- informačné tabule, nástenky, web školy, školské noviny, školský rozhlas
- formou súťaží, hier, prednášok alebo diskusií na tému (kyber)šikany
- anonymný dotazník o šikanovaní a kyberšikanovaní
- preventívny program z CPPPaP
- aktivity realizované v spolupráci s políciou
- preventívny program školy
- filmové/divadelné predstavenia, výchovné koncerty
- prostredníctvom žiackej školskej rady
- internetové stránky o (kyber)šikanovaní
- peer programy starších žiakov mladším žiakom
- prostredníctvom Facebooku alebo Instagramu školy
- workshopy, tvorivé dielne

Zdroje a odporúčané linky pre žiakov

www.kybersikanovanie.sk

www.zodpovedne.sk

www.bezinternetu.sk

www.ovce.sk

www.stopline.sk

www.nehejtuj.sk

www.noproblemos.sk

www.pomoc.sk

www.sidliskovysen.sk

www.matfilipa.sk

www.nezavislost.sk

www.odpisemeti.sk

www.cyberhelp.sk

www.ktojedalsi.sk

Riešenie kyberšikanovania v školskom prostredí

Pri zistení alebo podozrení kyberšikanovania postupovať podobne ako v prípade klasického šikanovania:

- zostaviť tím pracovníkov školy, ktorý pri riešení navrhne a zabezpečí odborný postup;
- zabezpečiť najmä pomoc a ochranu obeti, dozor v triede;
- vykonávať opatrenia na zabránenie možnej krivej výpovede agresora jeho izoláciou počas preverovania šikanovania;
- šikanovanie riešiť bezodkladne v čase, keď agresor nie je ešte dohodnutý na spoločnej výpovedi s obeťou, svedkami alebo inými osobami, ktoré na šikanovanie upozornili;
- zabezpečiť, aby obeť nebola konfrontovaná s agresorom;
- zabezpečiť zistenie vhodných svedkov a vykonať individuálne alebo konfrontačné rozhovory so svedkami;

Riešenie kyberšikanovania v školskom prostredí

- uchovať dôkazy pri podozrení na kyberšikanovanie v spolupráci s koordinátorom informatizácie alebo externým expertom;
- kontaktovať vo vzťahu k obeti, agresorovi a svedkovi šikanovania zákonných zástupcov, osoby, ktoré sa osobne starajú o dieťa, zariadenie, v ktorom je žiak umiestnený na základe rozhodnutia súdu a zariadenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, v ktorom je žiak umiestnený;
- kontaktovať miestne príslušné CPPPaP;
- realizovať medzi žiakmi anonymnú dotazníkovú metódu;
- viesť písomné záznamy o riešení jednotlivých prípadov šikanovania;
- zabezpečiť pri rozhovoroch účasť najmenej dvoch pedagogických zamestnancov alebo odborných zamestnancov;
- ohlásiť príslušným útvarom Policajného zboru Slovenskej republiky podozrenie na spáchanie priestupku alebo trestného činu.

Pri kyberšikanovaní je nevyhnutné:

- uložiť, vytlačiť alebo uschovať si e-maily, SMS alebo správy od agresora alebo webovej stránky, ktoré agresor vytvoril (slúži ako dôkazový materiál);
- zistiť, kto je agresorom (ak uvádza svoje osobné údaje na internete);
- kontaktovať poskytovateľa serveru, z ktorého agresor šikanuje a požiadať ho, aby útočníkovi zamedzil prístup (doložiť nevhodné správanie dôkazovým materiálom, pokiaľ je k dispozícii).

Pedagogický zamestnanec alebo odborný zamestnanec je povinný kyberšikanovanie alebo podozrenie na kyberšikanovanie medzi žiakmi bezodkladne riešiť a každej jeho obeti bezodkladne poskytnúť pomoc.

Ďalšia spolupráca školy pri riešení kyberšikanovania:

- spolupráca s orgánmi činnými v trestnom konaní a orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately;
- spolupráca so zákonnými zástupcami žiakov, osobami, ktoré sa osobne starajú o dieťa alebo zariadením, v ktorom je žiak umiestnený na základe rozhodnutia súdu;
- spolupráca s občianskymi združeniami a ďalšími inštitúciami, ktoré svoju činnosť zameriavajú na problematiku šikanovania a kyberšikanovania.

Pravidlá pre obete (žiakov) kyberšikanovania

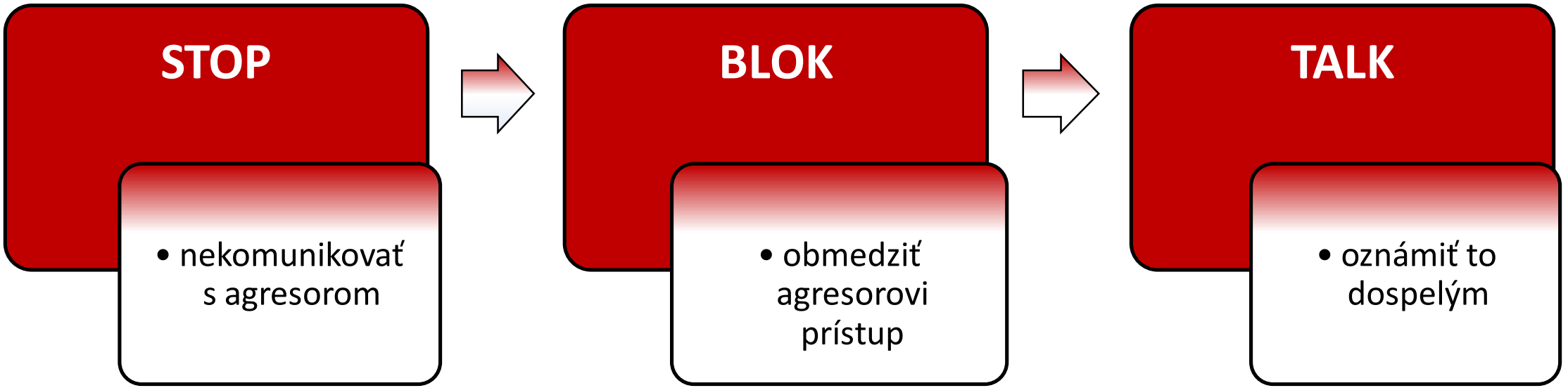

Opatrenia na riešenie kyberšikanovania

obeť

- zaistiť bezpečie obete
- vyhľadať individuálnu odbornú starostlivosť
- zabezpečiť skupinový intervenčný program v spolupráci s CPPPaP
- zabezpečiť informovanie a poradenstvo o kyberšikanovaní

agresor

- odporučiť zákonným zástupcom agresora vyhľadanie odbornej starostlivosti CPPPaP
- preložiť agresora do inej triedy alebo do inej výchovnej skupiny, ak je agresor schopný stále ohrozovať svoje okolie
- uložiť opatrenia vo výchove podľa § 58 ods. 2 a 3 školského zákona

Prekážky pri eliminácii kyberšikanovania

- strach a obavy obetí oznámiť kyberšikanovanie alebo „bagatelizácia“ takéhoto správania zo strany spolužiakov obete, ale niekedy aj u niektorých pedagógov;
- absencia jednotného postupu pri riešení kyberšikanovania;
- problémy pri zaobstarávaní dôkazov;
- problematická komunikácia s rodičmi agresorov, odmietanie rodičov spolupracovať pri riešení kyberšikanovania;
- neúčinnosť výchovnej práce s agresormi;
- agresori si nepripúšťajú svoje previnenie;
- nedostatočné podmienky pre realizáciu prevencie v školách, kedy koordinátor prevencie popri práci učiteľa nemá dostatok času (nie je znížený úväzok) pre prípravu, koordináciu a riešenie šikanovania alebo kyberšikanovania;
- vplyv sociálneho zázemia žiakov, nedostatočná starostlivosť/výchovné pôsobenie rodičov, rozvod, rodičia pracujúci v zahraničí;
- vplyv nárastu používania sociálnych sietí, mobilov a internetu;
- problémy u žiakov z marginalizovaných rómskych komunít;
- nedostatočná inštitucionálna pomoc a iné.

Výskyt kyberšikanovania v školskom roku 2019/2020

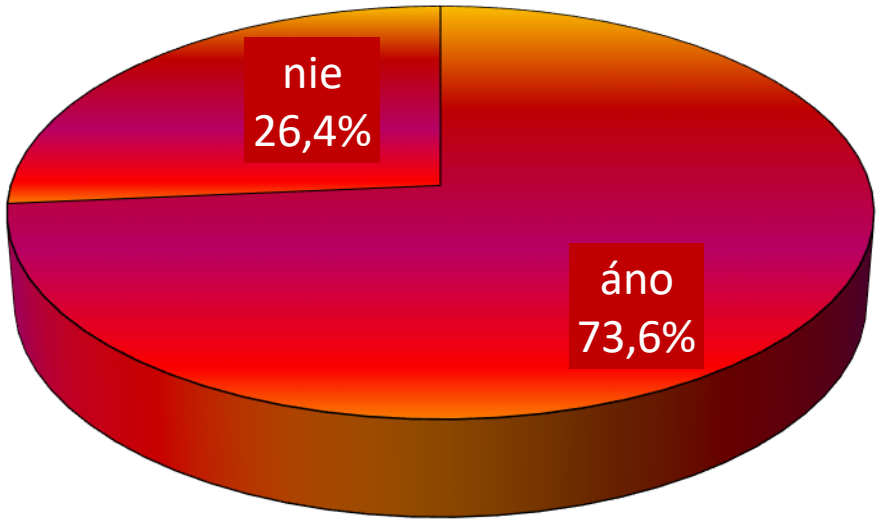

Formy kyberšikanovania v školskom roku 2019/2020

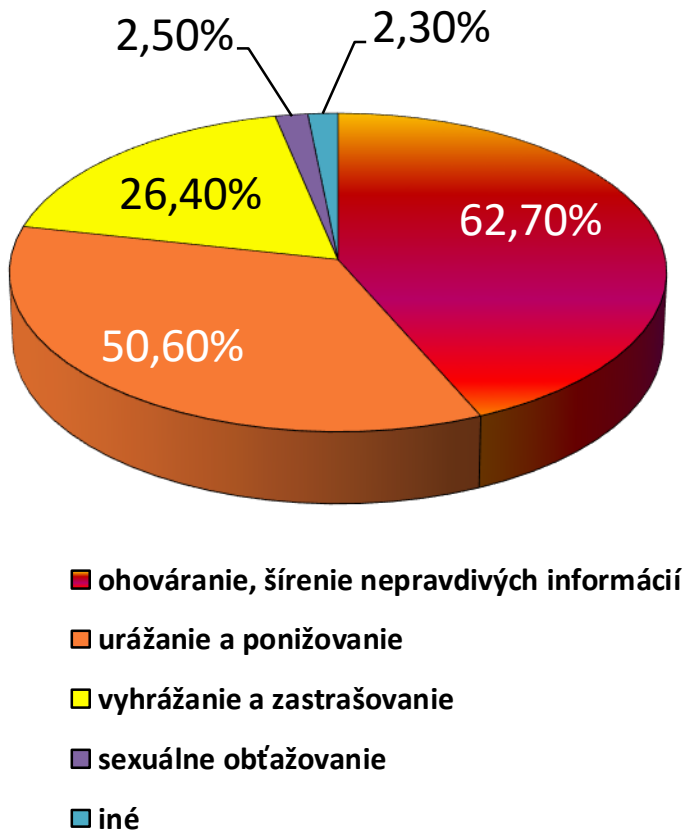

(Janková, 2020)

Kyberšikanovanie učiteľov

- aktuálny problém súčasnej doby
- dôsledky kyberšikanovania učiteľov sú rovnako závažné ako v prípade žiakov

formy kyberšikanovania

- séria tichých telefónnych hovorov
- anonymné varovania
- vytváranie hanlivých skupín na sociálnej sieti, ktoré obsahujú urážky, zosmiešňovanie učiteľov
- narážky na ich odbornú spôsobilosť a osobný život
- písanie správ v učiteľovom mene
- odstránenie práce učiteľa zverejnenej na internete

dôvody kyberšikanovania učiteľov

- nedostatočná autorita a populárnosť učiteľa
- nízky spoločenský status
- nedostatočné zamestnanie žiakov na vyučovaní (u žiakov vyvoláva pocit nudy)
- pomsta za hodnotenie, napomenutie a pod.
- nedostatočná znalosť práce s novými informačno-komunikačnými technológiami
- syndróm vyhorenia vyplývajúci z dlhodobého preťaženia

Kyberšikanovanie učiteľa má hlboký vplyv na jeho psychickú a fyzickú pohodu, môže viesť k depresiám, frustrovanosti, rezignácii a dokonca k samovražde.

Legislatíne poňatie (kyber)šikanovania

- Na Slovensku nie sú pojmy „šikanovanie“ a „kyberšikanovanie“ trestnoprávne vymedzené, ale konanie napĺňajúce znaky šikanovania a kyberšikanovania možno zahrnúť pod iné priestupky alebo trestné činy, resp. skutkové podstaty priestupkov alebo trestných činov.
- **Smernica Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach:**
  - upravuje základné znaky, formy a prejavy šikanovania detí a žiakov, možnosti preventívneho pôsobenia a metódy riešenia šikanovania žiakov v nadväznosti na zodpovednosť školy a školského zariadenia podľa ustanovení **zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov;**
  - prevencia šikanovania a kyberšikanovania patrí do celoškolskej stratégie, za prípravu a realizáciu ktorej zodpovedá riaditeľ školy, jej základom je detailné stanovenie princípov, pravidiel a postupov prevencie a riešenia šikanovania žiakov vo vnútornom predpise školy;
  - nerieši všetky právne následky šikanovania a kyberšikanovania, preto odkazuje na ďalšie právne predpisy:
    - **zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov;**
    - **zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.**

Zoznam použitých zdrojov

- HOLLÁ, K. 2010. *Elektronické šikanovanie: nová forma agresie*. Bratislava: IRIS, 2010. 92 s. ISBN 978-80-89256-58-7.
- HOLLÁ, K. 2013. *Kyberšikana. Bratislava:* IRIS, 2013. 111 s. ISBN 978-80-8153-011-1.
- HOLLÁ, K. a kol. 2017. *Prevencia kyberagresie a kyberšikanovania.* Nitra: PF UKF v Nitre, 2017. 178 s. ISBN 978-80-558-1210-6. [cit. 2021-02-12].Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/KatarinaHolla/publication/323401617_Prevencia_kyberagresie_a_kybersikanovania/links/5ace092baca2723a33419525/Prevencia-kyberagresie-a-kybersikanovania.pdf
- JANKOVÁ, M. 2020. *Prevencia a riešenie šikanovania a kyberšikanovania v základných a stredných školách z pohľadu koordinátorov prevencie.* Bratislava, Centrum vedecko-technických informácií SR, 2020, 40 s. ISBN 978-80-89965-41-0. [cit. 2021-02-14]. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/att/17683.pdf
- *Prevencia a riešenie šikanovania a kyberšikanovania žiakov v dokumentoch základných škôl. SPRÁVA Z PRIESKUMU.* Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2019. 23 s. ISBN: 978-80-99917-02-7. [cit. 2021-02-10]. Dostupné na: http://www.snslp.sk/CCMS/files/Spr%C3%A1va_o_prieskume_dokumentov_z%C3%A1kladn%C3%BDch_%C5%A1k%C3%B4l.pdf
- PUŠICOVÁ, M. 2020. *Riešenie šikanovania v školskom prostredí.* Banská Bystrica: CPPPaP, 2020. [cit. 2021-02-16]. Dostupné na: http://www.cpppap.svsbb.sk/download/metmat/sikanovanie.pdf
- ROGERS, V. 2011. Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty. 1. vyd. Praha: Portál, 104 s. ISBN 978-80-7367-984-2.

- Smernica *Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach* [online]. Bratislava. 2018. [cit. 2021-02-11]. Dostupné na: https://www.minedu.sk/data/att/13481.pdf
- SMIKOVÁ, E. 2002. *Metodické východiská modelu prevencie násilia a šikanovania v školách.* [online].[cit. 2019-02-11]. Dostupné na:https://encyklopediapoznania.sk/data/eknihy/skolskadokumentacia/metodicke_vychodiska_modelu_prevencie_nasila_a_sikanovania.pdf
- *Šikana a kyberšikana na školách. Výskumná správa*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2018. 129 s. Dostupné na: http://www.snslp.sk/CCMS/files/%C5%A0ikana_a_kyber%C5%A1ikana_2018.pdf
- VALIHOROVÁ, M.- HOLÁKOVÁ, B. 2015. *Kyberšikana ako forma agresívneho správania na školách a jej prevencia.* Školský psychológ/Školní psycholog Vol.16 No.1, 2015, 12-19 s. [online]. [cit. 2021-02-09]. Dostupné na: https://journals.muni.cz/skolnipsycholog/article/view/12142
- VÁGNEROVÁ, K. a kol. 2009. *Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009. 152 s. ISBN 978-80-7367-611-7.

Zdroje obrázkov

- https://m.smedata.sk/api-media/media/image/tspravy/8/35/3540908/3540908_625x.jpeg?rev=2
- https://cdn.webnoviny.sk/sites/32/2018/01/thinkstockphotos-543190502-676x449.jpg
- http://ipravda.sk/res/2013/11/27/thumbs/kybersikana-dieta-pri-pocitaci-problem-so-sikanovanim-na-webe-clanokW.jpg
- https://www.zstrebisovska10.sk/wp-content/uploads/2020/11/IMG_20201022_100852.jpg
- https://player.slideplayer.cz/7/1905768/data/images/img22.png
- https://www.natur.cuni.cz/geografie/geoinformatika-kartografie/aktuality/vykricnik.png/image